

AUDIOVISUAL TRANSLATION

GÖRSEL-İŞİTSEL ÇEVİRİ¹

Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ²

ABSTRACT

Audiovisual translation dating back to the silent film era is a special translation method which has been developed for the translation of the movies and programs shown on TV and cinema. Therefore, in the beginning, the term “film translation” was used for this type of translation. Due to the growing number of audiovisual texts it has attracted the interest of scientists and has been assessed under the translation studies. Also in our country the concept of film translation was used for this area, but recently, the concept of audio-visual has been used. Since it not only encompasses the films but also covers all the audio-visual communication tools as well, especially in scientific field.

In this study, the aspects are analyzed which should be taken into consideration by the translator during the audio-visual translation process within the framework of source text, translated text, film, technical knowledge and knowledge. At the end of the study, it is shown that there are some factors, apart from linguistic and paralinguistic factors and they must be considered carefully as they can influence the quality of the translation. And it is also shown that the given factors require technical knowledge in translation. In this sense, the audio-visual translation is accessed from a different angle compared to the other researches which have been done.

Key Words: Audiovisual translation, audiovisual text, film, translation text.

ÖZET

Sessiz filmler dönemine kadar uzanan görsel-ışitsel çeviri, sinema ve televizyonda gösterilen film ve programların çevirisi için geliştirilen özel bir çeviri yöntemidir ve çeviri alanında önemli bir yere sahiptir. Tarihte ilk olarak sessiz film döneminde sahne arasında gösterilen yazılı metinlerin çevirisinde kullanılmış olan görsel-ışitsel çeviri, sesli filme geçişle beraber filmlerin farklı ülke izleyicileri için farklı dillerde seslendirme girişimleriyle gelişmiştir. Bu nedenle ilk başlarda bu çeviri türü için “film çevirisi” kavramı kullanılmıştır. Film çevirisinin çeviribilim kapsamında değerlendirilmeye başlanmasıyla birlikte, bu alanla ilgili yeni kavramlar geliştirilmiştir. Çevirilerin, görsel-ışitsel metnin temel alınarak yapılıyor olması nedeniyle, çeviri olgusu, birçok yabancı kaynaktan “görsel-ışitsel çeviri” (Alm. audiovisuelle Übersetzung; İng. audiovisual translation) olarak adlandırılmaktadır. Ülkemizde de bu alan için “film çevirisi” kavramı kullanılmakta iken son

¹ Bu çalışma, Gazi Üniversitesi'nde (Ankara) tamamlanan “Film Çevirisinde Eşleme Yaparken Karşılaşılan Çeviri Sorunları” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, sgkopru@hotmai.com

zamanlarda özellikle bilimsel alanda, sadece filmleri değil tüm görsel-ışitsel medya sunularını kapsamı açısından “görsel-ışitsel çeviri” kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada, görsel-ışitsel çeviri kapsamında dublaj yöntemiyle film çevirisi sürecinde çevirmenin kaynak metin, çeviri metin, film, teknik bilgi ve alan bilgisi çerçevesinde dikkate alması gereken hususlar incelenmiştir. Çalışma sonucunda, dilsel ve dil dışı etkenlerin haricinde çeviride dikkat edilmesi gereken ve çevirinin kalitesini etkileyebilen farklı etkenlerin söz konusu olduğu ve mutlaka teknik alan bilgisi gerektiği görülmüş, örneklerle ortaya konulmuştur. Bu anlamda görsel-ışitsel çeviriye, şimdiye kadar yapılan araştırmalara kıyasla farklı bir açıdan yaklaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görsel-ışitsel çeviri, görsel-ışitsel metin, film, çeviri metni.

1. GİRİŞ

Görsel-ışitsel alanla ilgili olarak yapılan her türlü araştırma, 1932 yılına kadar uzanıyor olmasına rağmen, film veya medya alanıyla sınırlı kalmış, ancak 1980’lerde çeviribilimsel alana taşınmıştır (Orero, 2009: 130). Görsel-ışitsel metin sayısının gün geçtikçe artması nedeniyle bilim adamlarının ilgisini çeken ve çeviribilim kapsamında değerlendirilmeye başlayan görsel-ışitsel çeviri, böylelikle yaşayan ve dinamik bir alan haline gelmiştir. İlk başlarda bu çeviri türü için “film çevirisi” kavramı kullanılmıştır. Televizyonun, kitle iletişim aracı olarak kabul edilmesiyle ve görsel-ışitsel metinlere ilişkin yeni yöntemler geliştirilmesiyle birlikte “medya çevirisi” hakkında daha çok konuşulmaya başlanmıştır. Daha sonra kullanılmış olan “multi medya çevirisi” ise, görsel-ışitsel çevirinin çoklu ortam özelliğini vurgulamaktadır (Pérez-González, 2008: 13).

Son zamanlarda bilimsel çalışmalarda, özellikle üniversitelerin ilgili bölümlerinde “görsel-ışitsel çeviri” kavramı daha sık yer almaktadır. Zira görsel-ışitsel çeviri sadece filmlerin değil, tüm görsel-ışitsel ortam sunularının çevirisini kapsayan bir üst kavramdır. Ancak, görsel-ışitsel çeviri kapsamında film çevirisi daha sık karşılaşılan çeviri olgusudur.

Bu çalışmada, görsel-ışitsel çeviri kapsamında film çevirisi sürecinde çevirmenin dikkate alması gereken hususlar kaynak metin, çeviri metni, orijinal film, dublajlı film, teknik bilgi ve alan bilgisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu amaçla, “Das Leben der Anderen” isimli Alman yapımı film ile Türkçe seslendirilmiş film ve kaynak metin (Film-Dialogbuch) ile çeviri metni incelenmiştir.

2. GÖRSEL-İŞİTSEL METİN

Görsel-ışitsel (odyovizüel) terimi, “görme ve işitme duyularıyla ilgili olan” anlamına gelmekte olup, Fransızca “audio-visuel” sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak kullanılmaktadır (bkz. tdk.gov.tr).

Metinleri türlerine ve gördükleri işlevlere göre sınıflandırarak kaynak metnin işlevini, hedef metinde yansıtmayı hedeflemiş olan Reiß, televizyon, tiyatro gibi farklı alanlarda karşılaşılan çok amaçlı metinler için önce “ışitsel-araçsal metinler” (audio-mediale Texte) kavramını

kullanmıştır. Reiß daha sonra bu metin türünü geliştirerek “çoklu ortam” da denilen “çoklu-araçsal metinler” (multimediale Texte) kavramını kullanmıştır. Bu kavramdan görsel-ışitsel metinler kavramı ortaya çıkmıştır (akt. Stolze, 1997: 121-127). Görsel-ışitsel araçlar ile bağlantılı olarak ortaya çıkan “görsel-ışitsel metin”, kısa bir süre sonra kendi metin türünü ortaya koymuştur.

Sadece, görüntüyle aynı düzlemde ve eşzamanlı olarak ifade edilebilen, yorumlanabilen ve çevrilebilen görsel-ışitsel metnin bu özelliğini Kurz (2006: 9), şöyle ifade etmektedir:

Bu türde, ışıtsel metin tam etkisini, sadece görüntüsü ile bir arada olmasıyla açığa çıkarabilir. Sözlü veya (aslında konuşma için düşünülmüş olan) yazılı film diyalogları, görüntü olmadığı zaman çarpıtılır, çok önemli sunum ortamından yoksun bırakılmış olur; böyle bir durum söz konusu olduğunda ise, sadece duruma göre değerlendirilebilir veya düzenlenebilir (Kurz, 2006: 9).

Görsel-ışitsel metin çözümlemesine yönelik araştırmalarında film dilinin anlam kodları üzerinde duran Chaume'ye (2004: 16) göre, görsel-ışitsel metin, anlamın üretiminde birlikte çalışan birçok koddan (signifying codes) oluşan göstergebilimsel bir yapıdadır ve esas bilgi/metnin esas anlamı çeşitli kodların iç hareketleriyle çözülebilir. Zira film, sözdizimsel kurallara göre bir araya gelmiş olan bir dizi gösterge kodundan oluşmaktadır ve bu bir araya geliş, izleyicinin metnin anlamına ulaşabilmesini sağlayacak şekilde olmaktadır.

Görsel-ışitsel çeviri kapsamında yer alan film çevirisinde ekrandaki görüntü (oyuncular, yer, mekan vb.) değiştirilmeden, yapılan (sözlü veya yazılı) çeviri, üzerine işlenir. Filmler, aslında yazılı bir metne dayanmaktadır. Yabancı yapım bir filmin çevirisine karar verildiğinde, filmi kendi dilinde (hedef dilde) yayınlayacak tarafa film ile birlikte yazılı metin (Dialogbuch) de gönderilir; bu metinde filmde geçen diyaloglar ve sahne bilgileri yer alır. Çeviriyi yapacak olan kişiye, filmdeki sözlerin anlaşılabilmesi gibi çeviriyi olumsuz etkileyebilecek etkenleri ortadan kaldırmak için film ile birlikte yazılı metin de verilir. Dolayısıyla film çevirilerinde temel kaynak, görsel-ışitsel özellikler taşıyan bir metindir. Çevirmen, film ile birlikte kendisine verilen bu “görsel-ışitsel metni” temel alarak çevirisini yapar.

3. GÖRSEL-İŞİTSEL (METİN) ÇEVİRİ(Sİ)

Sessiz filmler dönemine kadar uzanan görsel-ışitsel çeviri, sinema ve televizyonda gösterilen filmlerin/programların çevirisi için geliştirilen özel bir çeviri yöntemidir ve çeviri alanında önemli bir yere sahiptir. Önceleri sessiz filmlerde sahnelerin arasına yerleştirilen yazılı metinlerin çevirisiyle başlayan görsel-ışitsel çeviri etkinliği, sesli filmlerin çıkması ve Amerikan filmlerinin, farklı dillerde tekrar çekilmesi çabalarıyla gelişmiştir.

Jüngst'e (2010: 1) göre, genel anlamda görsel-ışitsel çeviri, hem görülebilen hem de duyulabilen parçaları olan medya biçimlerinin çevirisidir. Görsel-ışitsel çeviride, orijinal olanda değişiklikler yapılabilir. Diğer birçok çeviri türlerinden farklı olarak, orijinal olanın bir

kısmı muhafaza edilir ve tamamlanır veya yeni öğelerle kombine edilir. Burada ilk akla gelen sinema filmi çevirisi veya dizi film çevirisidir. Ancak görsel-ışitsel çeviri internet sayfalarının veya bilgisayar oyunlarının belirli bileşenleri gibi daha birçok alanı da kapsamaktadır.

Reiß'a göre, televizyon, tiyatro, radyo gibi farklı iletişim ortamlarında karşılaşılan, yayınlanacak aracın teknik özelliklerine göre hazırlanan metinler, metin özelliğine göre çeviri gerektirir. Örneğin, bilimsel konuşmalar kısa, etkili, anlaşılır, reklam metinleri çarpıcı, yoğun, kesin, görüntüye uygun olmalıdır (akt. Stolze, 1997: 121-127). Buna göre, bu tür metinlerin çevirisinde, iletişim aracının niteliği çeviri yönteminin belirlenmesinde etkindir.

Görsel-ışitsel metnin çevirisinde metin özelliğinin dikkate alınması gerektiğini belirten diğer bir araştırmacı ise, Chaume Varela'dır (2003: 272-273). Ona göre, görsel-ışitsel çevirinin diğer çeviri olgularından farklılığı, metin özelliğine dayanmaktadır. İletisini, iletişimin görsel ve ışıtsel olmak üzere iki farklı kanalından faydalanarak gönderen bir metin söz konusudur. Bu iletinin içerdiği bilgiler, farklı gösterge dizgelerinden veya kodlarından oluşmaktadır. Bu özellikler, iletişimin sadece bir kanalını ve sadece bir veya iki anlam kodunu kullanan türlerde bulunmamaktadır. Chaume (2004: 16), çevirmenin bu kodların her birinin işlevi ile dilsel ve dilsel olmayan tüm göstergelerin olası oluşumlarını bilmek zorunda olduğunu belirtir ve görsel-ışitsel metnin on farklı kodundan bahseder. Chaume'nin çevirmenin dikkate alması gerektiğini belirttiği görsel-ışitsel metin kodlarını iki grupta toplayarak kısaca şöyle özetleyebiliriz:

A. İşıtsel Kanaldan İleti Gönderen Kodlar

1. Dilsel kod: Görsel-ışitsel metinler, söylemleri taklit eden yazılı metinlerdir. Birçok görsel-ışitsel metin, yazıldığı gibi değil, söylendiği gibi yazıldığı için diğer çeviri metinlerinden farklıdır.
2. Dil dışı kodlar: Gülmeler, duraksamalar, ses yüksekliği ve tonlama gibi ses nitelikleri metinde belirli simgelerle belirtilir. Senkrona dikkat etmesi gereken çevirmen, çevirisinde yer alması gereken bir dizi simgelere aşına olmalıdır.
3. Müzikal ve özel efekt kodu: Müzik, şarkı ve özel ses efektlerini kapsar. Filmdeki şarkılar, müziğin ritmine, tınısına, kafiyesine vb. uyan bir çeviri gerektirir. Şarkı sözleri, film öyküsünü tamamlayacak şekilde olabilir. Çevirmen, bu sözleri altyazıyla verebilir veya söylenmek üzere çevirebilir. Ayrıca çevirmen, filmdeki özel efektleri de (örn. alkış) çevirisinde belirtmelidir.
4. Ses düzeni kodu: Filmde görüntüde olan karakterin veya nesnenin çıkardığı sesler (diegetic sound) ile görüntünün dışından gelen sesleri (non-diegetic sound) kapsar. Çevirmen görüntüde olan sesler ile görüntü dışı sesleri belirli simgelerle çeviri metninde belirtmelidir.

B. Görsel Kanaldan İleti Gönderen Kodlar

5. İkonografik kodlar: Çevirmen için sorun olan görsel düzlemde yer alan sembol, simge veya ikonların çeviriye aktarılmasıdır. İkonografik sembollere, sözlü bir açıklama eşlik etmediği veya onların çevrilmeleri hikayenin anlaşılması için elzem olmadığı

sürece hedef dile aktarılmaları gerekmez. Aksi durumlarda ise, çevirmen, bu sembollerini hedef dile dilsel olarak aktarmayı veya kaynak metindeki simgeyi, hedef metinde diyalog içerisinde açıklayıcı bir şekilde dolaylı yoldan iletmeyi denemelidir. Örneğin kurum ismi kısaltmalarını çeviride açılımıyla vermelidir.

6. Fotografik kodlar: Çevirmen, filmdeki perspektif, aydınlatma veya renk değişimlerini çeviri metinde belirtmelidir. Örneğin oyuncunun daha net görünmediği karanlık sahnelerde senkron sorun olmayacağı için seslendirmenin daha esnek yapılabileceğini belirtmek adına çevirmen çeviri metninde belirli simgelerle bu durumu belirtmelidir. Veya renk değişimi eskiyi hatırlamaya işaret edeceğinden metinde belirtilmelidir.
7. Planlama kodu: Bu kod özellikle dublajda senkronun sağlanması kapsamında çok önemlidir. Yakın çekim, uzak çekim, arka plan çekim gibi farklı çekim türleri metinde belirtilir. Yakın çekimlerde, çevirmen, dudak hareketleriyle sesin eşzamanlılığına ve uyumuna (eşlemeye) özellikle dikkat etmelidir.
8. Hareket kodları: Oyuncunun ağız hareketleri ile proksemik ve kinetik kodları içerir. Çevirmen örneğin, oyuncunun beden dilinin içerdiği anlamın çeviride aktarılmış olmasına ve söz ile hareketin senkron olmasına dikkat etmelidir.
9. Grafik kodlar: Film sahnelerinde başlık, altyazı, metin veya ara yazılar yer alabilir. Çevirmen, her birinin beraberinde getirdiği biçimsel kısıtlamalar çerçevesinde, bu mesajları hedef metne aktarır. Grafik kodlarının çevrilip çevrilmeyeceğine çeviri işini veren taraf karar verir.
10. Sözdizimsel kodlar: Bir sahneden başka bir sahneye geçişler, görüntüsel göstergenin işitsel ve görsel tekrarı gibi sözdizimsel kodlar, görsel-işitsel eserde bir anlam yaratmak üzere yapılır ve metinde belirtilir. (Chaume, 2004: 16-23).

Buna göre film çevirisinde, filmin hedef dilde anlaşılabilirliğinin sağlanabilmesi ve anlam bütünlüğünün korunabilmesi için tüm gösterge kodlarının filmin çevirisinde de yer alması gerekmektedir. Ancak tüm kaynak film göstergelerinin hedef dilde gösterilemeyeceği de bir gerçektir.

Pérez-González (2008: 13) de, çeviribilimin bir alt dalı olan görsel-işitsel çeviriyi, “çok modlu” (multimodal) ve “çok kanallı” (multimedial) metinlerin bir dilden ve/veya kültürden diğerine aktarımı olarak tanımlamaktadır. Görsel-işitsel metinler, oluşumu ve yorumlanması, birçok semantik ögenin bir araya gelmesine dayandığından çok modludur. Görsel-işitsel metinlerde, büyük anlam oluşturan modlar, dil, görüntü, müzik, renk ve perspektifi içerir. Anlamı oluşturan bu çok sayıda kod, izleyiciye çeşitli (görsel, işitsel, yazılı) kanallardan eşzamanlı ulaşır. Bu açıdan, görsel işitsel metinler çok kanallıdır.

Görsel-işitsel metinlerin çok kanallı ve çok kodlu olmasından dolayı, bu metinlerin görsel-işitsel ortamlarda sunumlarının farklı dil ve kültür insanları için çevirisinde metnin ve film, reklam, tiyatro gibi görsel-işitsel eserin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çevirisine karar verilen bir film ile birlikte “Film-Dialogbuch” (diyalog metni/diyalog kitabı) olarak adlandırılan bir görsel-işitsel metin gönderilmektedir. Bu metin, sadece diyalogları değil, filmin seyrini belirten bilgileri de içerir.

Ancak, diyalog metni ile film her zaman birebir örtüşmeyebilmektedir. Nitekim, filmin Almanca diyalog metni ile Almanca filmin karşılaştırılması neticesinde, ikisi arasında bazı farklılıkların olduğu görülmüştür. Almanca diyalog metninde yazan replikler ile filmde işitilen repliklerin veya diyalog metninde belirtilen yazılı mesajlar ile filmde görülen görsel düzlemde yer alan yazıların örtüşmemesi veyahut da filmin çekilmesi planlanan mekânın daha sonradan değiştirilmesi nedeniyle diyalog metninde verilen mekân ile filmdeki mekânın aynı olmaması gibi durumlar, filmin çekim aşamasında değişiklikler yapıldığının göstergesidir. Dolayısıyla orijinal film ile birlikte gönderilen diyalog metni, nihai metin değildir. Bu nedenle çevirmenin bu durumu bilmesi ve diyalog metninden yaptığı çeviriyi filmi izleyerek düzeltmesi gerekir. Aksi halde izleyiciyi şaşırtabilecek durumlar ortaya çıkabilir.

Örnek:

Diyalog Metni	Orijinal Film	Tekst	Türkçe Film	Açıklama
15 Uhr Bootssteg am Teufelssee	15 Uhr Ehrenmal Pankow	Saat 15:00 şeytan gölünün rıhtımında	Saat 15'te şeytan gölünün rıhtımında	Filmde görülen kâğıtta "15 Uhr Ehrenmal Pankow" yazmaktadır. Ancak okuyan kişinin kafa sesiyle "şeytan gölü rıhtımı" olarak seslendirilmiştir. Filmin ilerleyen sahnesinde, bir rıhtım görmeyi bekleyen izleyici, bir anıtın önünde buluşulduğunu görünce şaşırmaktadır

Diyalog metninin nihai metin olmaması gibi aynı şekilde, çevirmenin yapmış olduğu çeviri metni (tekst)³ de nihai metin değildir; filmin seslendirilmesi aşamasında, seslendirme yönetmeni senkronu sağlama, ifadeyi güçlendirme gibi nedenlerle metinde bazı değişiklikler yapabilmektedir.

Örnek:

Tekst	Türkçe Film
Grubits: Bayan Zilant'ı gizlice evine getiren limuzinin plakasına gelince...o araba bakan Hemp'e aitmiş...	Grubits: Bak sana ne söyliyem. Bayan Zilant'ı gizlice evine getiren limuzinin plakasına gelince...o araba bakan Hemp'e aitmiş.

Görsel-ışitsel çevirinin şeklini, hedef metin belirler. Çeviri yazılı da olabilir, sözlü de. Sözlü bir sunum için yazılı çeviri yapılır (Jüngst, 2010: 7). Örneğin, yabancı bir filmin seslendirmesinde çeviri metni yazılı şekildedir. Seslendirme sanatçıları çevirmenin yazmış olduğu teksten okuyarak seslendirmelerini yapar. Ancak tekst, sadece seslendirme sanatçıları için değil,

³ Çalışmada 'çeviri' ve 'metin' terimlerinin sık kullanılacak olması nedeniyle anlamayı kolaylaştırması açısından bundan sonra 'çeviri metni' yerine 'tekst' denilecektir. Uygulamada da, çevirmen tarafından oluşturulan çeviri metni tekst olarak adlandırılmaktadır.

seslendirme yönetmeni ve ses teknisyeni için de bilgiler içerir. Örneğin filmde telefon ahizesinden duyulan konuşma sesi tekste (F) simgesiyle belirtilir. Tekste (F) işareti varsa, filtreli bir konuşma yapılacağı anlamına gelir. Filtreli konuşma, sesin özel bir aygıt yardımıyla değişikliğe uğratılması demektir ve seslendirme sanatçısıyla değil, teknikle ilgili bir konudur. Ses teknisyeni, filmin akışını izleyen yönetmenin uyarısıyla, filtreli konuşacak sanatçının mikrofonunu, filtre cihazıyla bağlantılandırır. Filtreden çıkılacağı (F-ÇIK) zaman da, yine yönetmenin talimatıyla filtreli sesi normal hale getirir. Bu sırada seslendirme sanatçısı, her zamanki konuşmasını sürdürür. Filtreye girildiği için sesinin tonunu değiştirmez (bkz. Aksoy, 2006: 63-65). Teknik bilgiye yönelik bu tür simgeler diyalog metninde bulunmaz. Bu nedenle çevirmen filmi izleyerek bu simgeleri tekste kullanmalıdır.

Örnek:

Diyalog Metni	Tekst	Açıklama
227 (mit allerletzter Kraft): ... Schulfreund Max Kirchner. Wir sind zusammen zu ihm nach Hause gegangen und haben Musik gehört bis in die späten Abendstunden....Er hat ein Telephon. Sie können ihn anrufen. Er wird das alles bestätigen...	Tutuklu 227: (F) (GD) (ağlamaklı) Maks Kirchner... (F-ÇIK) (G) Hep birlikte evine gittik ve... orada geç saatlere kadar müzik dinledik... Evinde telefon var açıp ona sorabilirsiniz. Söylediklerimi onaylayacaktır.	Filmde, tutuklunun ifadesinin alındığı sahne ile bu ifadenin daha sonra banttan dinlendiği sahne arasında geçişler olmaktadır. Bu nedenle çevirmen, tutuklunun görüntüye geldiği sahneler (F-ÇIK), banttan dinlendiği sahnelere (F) simgeleri koymuştur. Böylelikle seslendirme yönetmeni, hangi konuşmanın filtreleneceğini fark edebilmektedir.

Bunun dışında çevirmenin, seslendirme sanatçısına yönelik tekste belirtmesi gereken teknik hususlar da vardır. Örneğin çevirmen üst konuşma olan sahnelerde çevirisinde bunu belirtmek zorundadır. Bunu ya (üst) yazarak ya da (ü) yazarak yapar. Veya ekrandaki oyuncuların "görüntü dışı" olduğu sahnelerde, görüntü dışına çıktığı halde konuşan bir oyuncuyu seslendiren sanatçının şaşırmasın için, çevirmen tarafından tekste (GD) işareti konulur. Oyuncunun yeniden görüntüye gelmesi halinde (G) işareti konulur ki, teksti izleyen ve göz ucuyla da ekrana bakan seslendirme sanatçısı, doğru yerde olduğunu anlayabilsin. (Aksoy, 2006: 63-65).

Örnek:

Diyalog Metni	Tekst
Grubitz: ... Haha, weißt Du, was das allerbeste ist: Die meisten von diesem Typ 4, die wir so bearbeitet haben, die schreiben ei' überhaupt nicht mehr, oder malen nicht mehr, oder oder oder was auch immer so Künstler tun. Und das, ohne daß wir irgendeinen Druck ausüben, einfach so, sozusagen als Geschenk! Was führt Dich zu mir? Entwicklungen im Falle Dreyman?	Grubits: ... (gülme) en iyisi ne biliyor musun?... bu şekilde davrandığımız dördüncü gruba giren sanatçılar, daha sonra ellerine kalem almıyorlar ya da resim ya da her neyse işte... hiç baskı yapmadan, kendiliğinden gerçekleşiyor. (GD) sanki bir hediye gibi... (G) böylesi güzel değil mi? Seni buraya hangi rüzgar attı ... Drayman meselesindeki gelişmeler mi?

Tekste belirtilmesi gereken bir başka hatırlatma da nidalaradır. Bazı çevirmenler tekste yalnızca (Nida) yazarken, bazıları o nidanın açılımını da yazar. Bazı çevirmenler de nidanın cinsini belirtir (Aksoy, 2006: 71-73). Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi çevirmen Grubitz'in

“haha” şeklinde gülmesini tekste (gülme) olarak belirtmiştir. Böylelikle seslendirme sanatçısı burada gülme nidası yapması gerektiğini fark eder.

Görsel-ışitsel metin çevirisinde yer alması gereken hatırlatmalar varken belirtilmesi gerekmeyen noktalar da vardır. Örneğin film çevirilerinde sahneler, sahnenin geçtiği alanlara göre bölümlere ayrılmaz. Bir çekim senaryosu olmayan seslendirme çevirisinde buna gerek yoktur. Seslendirme sanatçısı filmi zaten izlemekte ve onun ne sahnesi olduğunu görmektedir (Aksoy, 2006: 77).

Çevirmen ayrıca, filmde geçen konu ve konumlara da dikkat etmeli, senkronu sağlamak adına hedef dildeki telaffuz özelliğini bozmamalıdır. Örneğin askerlikle ilgili komutlarda, ifadenin sert ve keskin oluşu önemlidir. Bununla ilgili olarak Aksoy, “Seslendirme Sanatı” adlı eserinde şöyle bir örnek verir:

Askerlikte “rahat” ve “hazır ol” komutları, kesin ve sert bir ifadeyle söylenir. Öyle ki, “hazırol” komutu, kesinlik kazanması için “ı” harfi düşülerek, “hazrol!” olarak söylenir. Oysa Amerikan filmlerinde bu komut her biri birkaç heceden oluşan iki sözcükle ifade edilir. Çevirmen senkronu tutturabilmek amacıyla, genellikle şöyle yazar: “Hazııır / Ooooool.”

Bu yanlışdır. Film Türk izleyicisi için seslendirileceğine göre, komutlar da bize uygun bir tarzda olmalıdır. Şöyle düzeltilbilir:

“Bölüük / Hazrool.”

Böylece hem yanlış yapılmamış, hem de senkron sorunu giderilmiş olur (Aksoy, 2006: 55).

Tüm bunların dışında çevirmen, tekste geçen şahıs ismi, yer ismi, mekân ismi gibi özel isimleri nasıl telaffuz edilmesi gerekiyorsa, tekste o şekilde yazmalıdır (Kaçan, 2010: 119). Seslendirme sanatçısı bir “Heinrich-Heine” caddesinin veya Alman ismi olan “Michael” isminin nasıl okunduğunu bilemeyebilir; bu nedenle de Almanca “Miha:l” şeklinde okuması gereken ismi, İngilizce “Maykıl” şeklinde okuyabilir. Seslendirme anında bununla ilgili bir sorun yaşanmaması için çevirmenin, tekste bu hususlara dikkat etmesi, bu tarz isimleri yazıldığı gibi değil, okunduğu gibi yazması gerekir. Veya yukarıdaki örnekte de olduğu üzere “bölüük hazrool” şeklinde, söylenişin uzunluğunu belirtecek şekilde yazması gerekmektedir. Chaume’nin (2004: 17) de belirttiği gibi, görsel-ışitsel metinler, “söylemleri taklit eden yazılı metinler”dir.

Günlük hayatta, bir diyalog esnasında kişi, düşüncesini toparlayabilmek için konuşmasına ara verir, sonra ya tümceye yeniden başlar ya da fikrini değiştirerek tümcesinin devamını getirmez ve başladığından farklı bir tümce kurar. Bu tarz kopukluklar sözlü iletişimi canlı kılar, inanılır yapar. Filmde izlediğimiz karakterin konuşmasının da doğal ve inanılır olmasının sağlanması için bu özelliklere dikkat edilmesi gerekir (Whitman-Linsen, 1992: 31-32). Böyle bir doğallığı sağlamak için çevirmen, tekste “hmmm”, “ben, şey” “...” vb. ifadeler ve simgeler kullanarak konuşma esnasında bir duraksamaların olduğunu belirtir. Bu bağlamda Chaume (2004: 17), ses niteliklerini kapsayan “dil dışı kodlar”dan bahseder. Chaume, bu kodları gösteren simgelerin tekste belirtilmesi gerektiğini vurgular.

Chaume'nin de belirttiği üzere, görsel-ışitsel metinler, doğallığı sağlama adına argo, diyalekt vb. içerebilmektedir. Bunun yanı sıra filmlerde konuşma esnasında kısaltmalar (örn. Kurum adı kısaltması) da kullanılabilir. Bu tarz durumlar çevirmen için sıkıntıdır. Çevirmen öncelikle bu kısaltmanın açılımını araştırıp bulmalıdır. Filmde bir kısaltma varsa ve açılımı hedef dil izleyicisine yabancıysa çevirmen tekste genellikle kısaltmanın açılımını yazar. Senkron sorununa karşın ise kısaca anlamını yazar.

Örnek:

Diyalog Metni	Tekst	Açıklama
Diskreten, kleinen OV, Maßnahmen A und B, ... im ZK.	Küçük ve gizli bir operasyon için tedbirler alın. ... merkez komitede	OV = Operativer Vorgang, kısaltması olup, "operasyon süreci" anlamındadır; Maßnahmen A (A tedbirleri) = Abhören des Telefons (telefonların dinlenmesi), Maßnahmen B (B tedbirleri) = Warzen (böcek yerleştirilmesi) anlamında kullanılmaktadır ⁴ . ZK = Zentralkomitee, kısaltması olup, "merkez komite" anlamı taşımaktadır. Ancak tüm bu açılımlar çok uzun olduğu için çevirmen "OV" kısaltması için "operasyon", "Maßnahmen A und B" için ise "tedbirler" ifadesini kullanmıştır.

Görsel-ışitsel metin çevirisinde çevirmenin, diğer metin türü çevirilerinden çok farklı olarak yapması gereken teknik bir husus daha vardır: Hece sayımı. Sözü, oyuncunun ağız hareketlerine senkron olmasını sağlamak zorunda olan çevirmenin, çeviri söyleminin, kaynak söylemden daha uzun veya daha kısa olduğunu fark ettiği durumlarda hece sayması gerekir. Hece sayma işlemi, okunan ile söylenen arasında farklılık olduğunu da dikkate almalıdır. Şöyle ki, "kalkamayacağım" 6 heceli, okunuşu "kalkamıycam" 4 heceli.

Bütün bunların haricinde çevirmen, metin ile filmi birlikte değerlendirmek durumunda olduğu için bazı durumlarda diyalog metninde olmasa dahi tekste filme uygun bir ifade ekleyebilmektedir. Bu durum genellikle "boş ağız"⁵ olarak tabir edilen durumda söz konusu olmaktadır.

Örnek:

Diyalog Metni	Tekst	Açıklama
Christa-Maria: Wollt ihr was trinken? Gast 1: Gerne 'ne Selters. Gast 2: Für mich Votka Dreyman: Ich hol euch was. Was soll das? Warum sitzt albert dort ganz alleine? Wallner: Er will nicht mit uns reden. Er hat uns alle abgewiesen.	K.-Maria: Bir şey içmek ister misiniz? Line: Maden suyu lütfen. Walter: Bana Votka Drayman: Ben getiririm .. Merhaba, hemen geliyorum... Neler oluyor? Albert neden tek başına orada? Wallner: Bizimle konuşmak istemiyor. Hepimizi başından savdı.	Filmin orijinalinde, gürültülü bir ortamda uzakta görünen oyuncunun ağız hareketi görülmekte ancak konuşması (repliği) bulunmamaktadır. Filmin çevirisinde ise, izleyicide "boş ağız" düşüncesini oluşturmamak için "merhaba, hemen geliyorum" şeklinde replik eklendiği fark edilmiştir. Bu ekleme, izleyicinin, seslendirmenin yapılmamış olduğunu düşünebileceği kaygısından kaynaklanmış olabilir.

⁴ <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13681057.html> adresinden 5 Nisan 2012'de alındı.

⁵ Boş ağız: Filmde ağzı oynadığı halde, çeviri metninde ya da senaryoda replik yazılmamış olması. (Kaçan, 2010: 49).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Diyalog metni (kaynak metin), orijinal film, tekst (çeviri metni) ve hedef dilde seslendirilmiş filmin birlikte değerlendirildiği bu araştırma sonucunda görülmüştür ki, diyalog metni nihai metin değildir; bu nedenle çevirmenin bu durumu bilmesi ve diyalog metnini baz alarak yaptığı çeviriyi filmi izleyerek gözden geçirmesi gerekmektedir. Çeviri metnine, diyalog metninde bulunmayan ancak seslendirme ekibini yönlendirici olması adına eklenmesi gereken teknik simgeler söz konusudur. Bu nedenle çevirmen filmi izleyerek bu simgeleri tekste yerleştirmelidir. Bunun yanı sıra nida ve duraksamaların da yine seslendirme ekibini yönlendirici olması için çeviri metninde belirtilmesi gerekmektedir. Çevirmen, tekste geçen şahıs ismi, yer ismi, mekân ismi gibi özel isimleri nasıl telaffuz edilmesi gerekiyorsa, çeviri metnine o şekilde yazmalı; filmde geçen konu ve konumlara da dikkat etmeli, senkronu sağlamak adına hedef kültürdeki söyleyişi değiştirmemelidir. Görsel-ışitsel metin çevirisinde, ses-görüntü senkronuna ve uyumuna dikkat eklemek zorunda olan çevirmenin, çeviri söyleminin, kaynak söylemden daha uzun veya daha kısa olduğunu fark ettiği durumlarda hece sayması gerekmektedir. Hece sayma işleminde, okunan ile söylenen arasında farklılık olduğunu da dikkate almalıdır. Çevirmen, ses-görüntü senkronu ve uyumu haricinde, “boş ağız” olarak tabir edilen çok farklı bir nedenle tekste ekleme yapabilmektedir. Bütün bunların dışında filmde geçen kısaltmalar çevirmen için zorlayıcı bir durumdur. Çevirmen öncelikle bu kısaltmaların anlamlarını bilmeli, daha sonra senkron sorunu oluşturmayacak şekilde hedef dile anlamını verecek şekilde aktarmalıdır.

Kısaca, genel anlamda görsel-ışitsel metin çevirisinde, dar anlamda ise film çevirisinde, çevirmen, sadece çeviri sürecinden değil seslendirme sürecinden de sorumludur. Bu nedenle seslendirme sürecinde rol alan ekibi yönlendirici bilgileri çeviri metninde belirtmelidir. Bunun için bilmesi ve kullanması gereken teknik bilgiler, simgeler, semboller vb. yanı sıra metin ile filmi kıyaslaması gereken hususlar söz konusudur ve bu hususlar çevirinin başarısını etkileyen oldukça önemli etkenlerdir.

Belirtilen sonuçlara göre, son zamanlarda bazı üniversitelerin ilgili bölümlerinde yer almaya başlayan “görsel-ışitsel çeviri” dersinde teorik ve kuramsal bilgilerin yanı sıra mutlaka uygulamaya yönelik faaliyetlerin de olması gerektiği, ilgili kurumlarda gözlem yapılması gerektiği açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A.Ş. (2006). Seslendirme Sanatı. Ankara: Kardanadam.
- Chaume Varela, F. (2003). Teaching audiovisual translation: Some methodological proposals. In L. Pérez-González (Ed.), *Speaking in Tongues: Language across Contexts and Users*. (pp. 271-302). Valencia: Publicacions de la Universitat de Valencia.
- Chaume, F. (2004). Film Studies and Translation Studies: Two disciplines at stake in Audiovisual Translation. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal* 49(1). (pp. 12-24). Web: <http://www.erudit.org/revue/meta/2004/v49/n1/009016ar.html> adresinden 20 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.
- Günay Köprülü, S. (2013). Film Çevirisinde Eşleme Yaparken Karşılaşılan Çeviri Sorunları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Jüngst, H. (2010). *Audiovisuelles Übersetzen: ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr Verlag.
- Kaçan, H. (2010). *Seslendirmeye Giriş*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Kurz, C. (2006). Filmsynchronisation aus übersetzungswissenschaftlicher Sicht. Eine kontrastive Synchronisationsanalyse des Kinofilms „Lock, Stock and Two Smoking Barrels“. Hamburg: Verlag Dr. Kovac. (Veröffentlichter Diplomarbeit, 2006. Universität Leipzig).
- Orero, P. (2009). Voice-over in Audiovisual Translation. In J. Diaz Cintas and J. Anderman (Hrsg.), *Audiovisual Translation. Language Transfer on Screen*, S. 130-139. New York: Palgrave Macmillan.
- Pérez-González, L. (2008). Audiovisual Translation. In M. Baker and G. Saldanha (Eds.), *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, (second edition), pp. 13-19. London/New York: Routledge.
- Reiß, K. (1986). *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. München: Max Hueber Verlag.
- Stolze, R. (1997). *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Whitman-Linsen, C. (1992). *Through the Dubbing Glass. The synchronization of American motion pictures into German, French and Spanish*. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang. (Veröffentlichte Dissertation, Saarbrücken Universität, 1991)